

УДК 347.788.4

Олександра Кочина,

асистент кафедри цивільного,
господарського права та процесу
Навчально-наукового інституту права та соціальних технологій
Чернігівського національного технологічного університету

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПІРАТСТВА В УКРАЇНІ

Стаття присвячена з'ясуванню сутності та ознак піратства, його співвідношення з контрафактною продукцією. Досліджуються суб'єкти піратської діяльності. Наводиться класифікація піратських дій. Аналізуються наслідки піратства для споживачів такої продукції, законних творців та розповсюджувачів, а також держави.

Ключові слова: піратство, піратська діяльність, контрафактна продукція, піратська продукція, порушення авторських та суміжних прав.

Постановка проблеми. Останнім часом підробки відомих брендів одягу, взуття, годинників, безкоштовне скачування музики, відео, користування неліцензійними комп'ютерними програмами – це настільки звичайні й поширені явища, що не викликають ніякої підозри серед звичайних користувачів. Декому може здатися, що підробка товарів та піратство – це злочин без жертв, де ніхто не страждає від товарів, проданих за набагато нижчими цінами, ніж фірмовий продукт. Тим не менше світ контрафакції та піратства зачіпає майже кожен продукт на ринку і часто призводить до значної шкоди не тільки для виробника та економіки країни, а й для споживачів, адже не завжди підроблений, піратський товар є якісним і безпечним.

У нашій країні питання піратства стоїть особливо гостро. 1 травня 2013 року Офіс торговельного представника США присвоїв нашій державі статус «Пріоритетної іноземної країни» («Priority Foreign Country») у рамках «Спеціальної доповіді 301» («Special 301» List) через невирішеність низки проблем у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності. Таке рішення було обґрунтовано існуванням трьох критичних проблем: відсутністю ефективних та системних засобів боротьби з порушеннями авторського права та суміжних прав у мережі Інтернеті, недоліками в системі колективного управління авторськими та суміжними правами; широким використанням неліцензійного програмного забезпечення як урядовими, так і приватними установами [1].

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Дослідженню проблеми піратства присвя-

чено досить багато праць вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як: С. В. Войтко, А. С. Дідович, Д. Липчик, Ю. В. Логвінов, М. Мельников, Є. І. Ходаківський, О. О. Штефан та інші.

Мета статті полягає в з'ясуванні сутності, характерних ознак, видів піратства, а також його наслідків для споживачів піратської продукції, законних виробників та розповсюджувачів, а також держави.

Виклад основного матеріалу. Термін «піратство» походить з англійської мови – «piracy» – і означає порушення прав інтелектуальної власності. Також відомо, що піратство зародилося одночасно з розвитком морської справи та, як наслідок, торгівлі. Грецькою «reirates» означає грабіжник, розбійник, морський розбій. Але це суміжне поняття, яке жодним чином не стосується інтелектуального піратства.

Уперше в Україні термін «піратство» був закріплений у Законі України «Про авторське право та суміжні права» (далі – Закон) [2], під яким відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 50 розуміється опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм і програм організацій мовлення.

Водночас даним Законом у ст. 1 визначено, що під контрафактним примірником розуміється примірник твору, фонограми чи відеограми, відтворений, опублікований і (або) розповсюджуваний з порушенням

авторського права і (або) суміжних прав, у тому числі примірники захищених в Україні творів, фонограм і відеограм, що ввозяться на митну територію України без згоди автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав, зокрема з країн, в яких ці твори, фонограми і відеограми ніколи не охоронялися або перестали охоронятися.

Отже, Закон дає визначення терміна «піратства» через категорію «контрафактна продукція». Але ототожнювати ці поняття не слід. Адже, як зазначає О. Штефан, за своїм змістом піратська діяльність є більш широким поняттям, а контрафактна діяльність із виготовлення об'єктів авторського права є елементом піратства [3, с. 8]. Проте є науковці, які вважають дані поняття синонімами (наприклад, М. Мельников) [4; с. 72].

На нашу думку, ці поняття є відображенням одного й того ж явища: контрафакція – це товар, який незаконно виготовляється, відтворюється і (або) розповсюджується, а піратство – це безпосередньо опублікування, відтворення, розповсюдження таких контрафактних примірників. Тобто незаконна дія – це піратство, а її предмет – контрафактна продукція.

Слід звернути увагу на те, що, з огляду на все більшу поширеність випадків піратства в Україні і недостатню урегульованість відносин із порушення авторських та суміжних прав, Верховним Судом України 4 червня 2010 року була прийнята Постанова «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» [5]. Відповідно до п. 43 цієї постанови було розширено перелік контрафактних примірників, до яких також слід відносити примірники правомірно обнародованих об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, з яких видалена або неправомірно нанесена інформація про суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав, а також примірники таких об'єктів, що перевищують кількість примірників (тираж), передбачену договором щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, або розповсюджуються на території, не передбаченій договором, виготовлені в іншому матеріальному носії, ніж передбачено в договорі, а також примірники, отримані шляхом видозміни об'єктів авторського права і (або) суміжних прав.

Такий підхід законодавця та судової практики дозволяє виділити дві групи осіб, які здійснюють піратську діяльність. До першої групи належать безпосередньо особи, зайняті у легальному виробництві та тиражуванні об'єктів авторського права, або які мають доступ до легального виробника. Дру-

гу групу становлять особи, які виготовляють продукцію контрафактним способом.

О. Штефан вважає, що на рівні держави серед різних механізмів впливу на виготовлення та збут піратської продукції найбільш дієвим способом є зменшення чисельності саме другої групи осіб, які займаються піратською діяльністю. Крім цього, численне копіювання із законного екземпляра з використанням дешевого обладнання впливає на якість екземплярів, що не залишається непоміченим споживачем. Набагато складніше впливати на першу групу піратів, оскільки, з одного боку, їх важко відстежити, а з іншого – виготовлена ними піратська продукція відповідає за якістю рівню легальної [3; с. 7].

Також можна виділити ще одну групу суб'єктів, діяльність яких є непрямим порушенням авторських та суміжних прав: це ті суб'єкти, дії яких безпосередньо не порушують права творців, але створюють відповідні умови для такого порушення шляхом розробки відповідних технологій, використання яких застосовує правопорушник, дії якого безпосередньо спрямовані на порушення авторського права і суміжних прав. Наприклад, розробка технологій, що дозволяють усунути технічні засоби захисту об'єктів авторського права і суміжних прав або дозволяють вилучити та/або замінити інформацію на об'єкті авторського права і суміжних прав щодо їх законного правовласника [3; с. 9]. Діяльність таких осіб дуже часто є безкарною, адже нею безпосередньо не завдається шкода суб'єктам авторського права та суміжних прав.

У юридичній літературі, коли йшлося про характеристику піратської діяльності, неодноразово зверталася увага на масштаби виготовлення піратської продукції. Зокрема, Д. Ліпчик зазначає, що виготовлення незаконних примірників становить піратське діяння в тому разі, якщо ці екземпляри виготовляються в комерційних масштабах і без дозволу власника прав на твір або його виконання, на охоронювану фонограму або передачу в ефір, залежно від конкретного випадку. При цьому слід брати до уваги обсяг виготовленої продукції, характер її виготовлення, те, чи використовувалася вона, а також прагнення до отримання прибутку [6; с. 478].

В Угоді TRIPS [7] також ідеться про комерційні масштаби піратської діяльності. Зокрема, у ст. 61 зазначено, що держави-члени повинні забезпечити застосування кримінальних процедур та штрафів принаймні у випадках навмисної фальсифікації товарного знаку або порушення авторських прав у комерційних масштабах.

Отже, комерційний масштаб є тією ознакою, яка дозволяє визначити межу між ци-

вільною та кримінальною відповідальністю. Зокрема, в Україні піратство буде вважатися кримінально каранним, якщо відповідними діями було завдано матеріальної шкоди у значному розмірі, а саме якщо її розмір у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (ст. 176 Кримінального кодексу України [8]), тобто на сьогоднішній день це 24360 грн.

Але в будь-якому разі соціальною природою піратства є прагнення «піратів» отримати комерційну вигоду. Недаремно М. Мельников визначає піратство як спосіб існування за рахунок інших осіб [4; с. 72].

За класифікацією ООН інтелектуальне піратство входить до 17 видів організованих транснаціональних злочинів. Його основними ознаками виступають: сполучення ієрархічного і лінійного принципів побудови (координація об'єднаних організованих груп); заняття піратством як професією, яка є єдиним чи основним джерелом прибутку; координація «піратської» діяльності на локальному, регіональному, міжрегіональному, національному і міжнародному рівнях; тіньові обороти порівняно з бюджетом соціальної галузі; використання близько 20–25% прибутку від інтелектуального піратства для підкупу посадових осіб (передусім, контрольних і правоохоронних органів); надприбутки (до 400–500%); володіння розвиненою системою корумпованих зв'язків у правоохоронних органах, які забезпечують високий ступінь невразливості перед кримінальним переслідуванням; тяжіння піратських підприємств до міліційних/прокурорських «криш»; використання лобі в законодавчих, виконавчих і судових органах влади для «просування» вигідних рішень; інтенсивне відмивання піратських коштів через міжнародну систему банків та інших кредитних організацій [11, с. 16].

Поширеність піратський дій зумовлює їх класифікацію на певні види. Так, Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук виділяють такі види піратства: аудіопіратство; відеопіратство (CAMRip, TeleSync, TeleCine, TV-rip, WorkPrint, DVD-Screener, DVD-rip), піратство літературних творів – незаконне розповсюдження авторських творів; піратство комп'ютерних ігор, піратство програмного забезпечення [10, с. 134–136].

З розвитком науки та техніки з'являються нові способи виготовлення піратської продукції. З кожним роком такі підробки стають все якіснішими, що не дає змоги пересічним споживачам відрізнити підробку від оригіналу та не викликає потреби у придбанні такого оригіналу, якщо підробка нічим не гірша від нього.

Але масштаби та наслідки піратської діяльності стосуються не тільки споживачів: це, напевно, той сегмент, який найменше страждає від неї, а здебільшого навіть і виграє, оскільки для отримання такого товару або взагалі не треба витратити кошти, або сума на їх придбання є в рази меншою, ніж за купівлю оригінального товару. Найбільш прикро, що піратство в Україні є явищем соціальним, вимушеним і в багатьох випадках виправданим, адже низький рівень заробітних плат, економічна та політична криза останніх років породжують низьку купівельну спроможність населення, причому не тільки на результати інтелектуальної діяльності, а й на продукцію першочергового вжитку.

Найбільш потерпають від «піратів-конкурентів» видавці різноманітних творів у галузі науки, літератури і мистецтва, виробники фонограм, відеограм, комп'ютерних програм.

Певних втрат зазнає і держава. По-перше, це економічні втрати: недоотримання ВВП та відповідне зменшення податкових надходжень; втрати на митних зборах і платежах; відтік високоінтелектуальних кадрів у зв'язку з низькою заробітною платою порівняно з рівнем оплати праці за кордоном; зменшення інвестиційної привабливості країни у зв'язку з різницею у витратах на піратську та ліцензійну продукцію; міжнародні економічні санкції.

По-друге, це морально-політичні втрати: втрата авторитету держави на міжнародній арені; втрата довіри та поваги громадян до держави; формування в суспільстві правового нігілізму та почуття вседозволеності; зневажливе ставлення до результатів чужої праці і, як наслідок, втрата стимулів до інтелектуальної праці; спотворення морально-етичних норм, згідно з якими крадіжки чужого майна не вважаються аморальними діями [11, с. 66–67].

Висновки

Таким чином, піратство – це вкрай негативне явище, яке дуже вкоренилося як серед виробників та розповсюджувачів піратської продукції, так і серед її споживачів у багатьох країнах, в тому числі і в Україні. Дане явище можна не помічати, вважати його навіть вигідним для себе. Але якщо ми прагнемо до розбудови громадянського суспільства, правової європейської держави з високим рівнем правосвідомості громадян, то, поряд із діяльністю законодавців, міжнародних та вітчизняних організацій, громадських активістів, кожен має усвідомити злочинність цього діяння і почати із себе у боротьбі з ним. Адже, як сказав Вольтер, «хто пробачає злочин, той стає його співником».

Список використаних джерел:

1. Ukraine. International Intellectual Property Alliance (IIPA). 2015 Special 301 Report on Copyright Protection and Enforcement [Internet resources] / Access mode: <http://www.iipa.com/rbc/2015/2015SPEC301UKRAINE.pdf>.
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ (з под. змінами і доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
3. Штефан О. Деяко до питання про порушення у сфері авторського права / О. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – № 6. – С. 3–13.
4. Мельников М. Піратство як злочин у галузі авторського права та суміжних прав: погляд на проблему / М. Мельников // Право України. – 2003. – № 4. – С. 72–75.
5. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/>.
6. Липчик Д. Авторское право и смежные права / Д. Липчик ; пер. с фр.; предисл. М. Федотова. – М. : Ладомир ; Изд-во ЮНЕСКО, 2002. – 788 с.
7. Про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності: Угода СОТ від 15 квітня 1994 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
8. Кримінальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 5 квітня 2001 року, № 2341-ІІІ (з под. змінами і доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
9. Логвинов Ю. В. Борьба с интеллектуальным пиратством (криминологический и уголовно-правовой аспекты) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук // Ю. В. Логвинов. – М. : Московская юридическая академия. – 2002. – 24 с.
10. Ходаківський Є. І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти : навч. посібник / Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 276 с.
11. Войтко С. В. Патентно-правова охорона винаходів у галузі комп'ютерних технологій / С. В. Войтко, А. С. Дідович // Правове, нормативне та методологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. – К.: ЕКМО, 2005. – № 10. – С. 65–69.

Стаття посвячена в'ясненню сутності і ознак піратства, його соотношення з контрафактною продукцією. Исследуются субъекты пиратской деятельности. Приводится классификация пиратских действий. Анализируются последствия пиратства для потребителей такой продукции, законных создателей и распространителей, а также государства.

Ключевые слова: піратство, піратська діяльність, контрафактна продукція, піратська продукція, порушення авторських і суміжних прав.

The article is devoted to clarifying the nature and characteristics of piracy, its relationship with counterfeiting. The subject piracy is studied. It is presented the classification of pirate activities and analyzed the consequences of piracy for consumers of such products, legitimate creators and distributors, as well as the state.

Key words: piracy, pirate activity, counterfeit goods, pirate goods, copyright and related rights.

